
NEMZETI TUDAT, NEMZETI ÉS ETNIKAI FOLYAMATOK

Küzdelem a beolvastás módja körül: reakció a multikulturalizmus ellen Európában

Alexander, Jeffrey C.: Struggling over the mode of incorporation: backlash against multiculturalism in Europe = Ethnic and Racial Studies, 2013, 36. Vol, 4.No, 531-556.p.

Az iszlám bevándorlás problematikáját hagyományosan demográfiai és intézményi kérdésként kezelő megközelítés helyett jelen cikk egy új, kulturális-szociológiai viszonyrendszerben közelíti meg a jelenséget. Ez az új elméleti modell elsősorban a szándékokra és érzelmekre, mint a civil társadalmakban jelenlévő alapvető meghatározó mozgatóerőkre fókuszál. Tapasztalatunk szerint a muszlim bevándorlók lélekszámának növekedésével párhuzamosan erősödött Európában a xenophóbia, a rasszizmus és a neo-fasiszta pártok támogatottsága. Még az egyes, leginkább érintett országok demokrata vezetőiben is felmerült a muszlimok asszimilációjának kérdése. A vita ma nem a beolvastás szükségessége körül zajlik, hanem a módszer körül, amely segítségével a második és harmadik generációs muszlim bevándorlókat az európai társadalomba integrálni lehetne.

A mai rendszer, amelyben minden egyes egyének garantálják a politikai és kulturális hovatartozás szabad megválasztásának jogát, nem rendelkezik hosszú előélettel az emberiség történetében. A korábbi társadalmi viszonyok között (lásd: patrimoniális birodalmak, feudalizmus) a periférián élő csoportoknak semmi esélyük sem volt az integrációra. Mindez a legutóbbi időkig csak egy aszimmetrikus viszonyrendszerben volt elképzelhető. A többségi, liberális demokráciában élő társadalom csak abban az esetben volt hajlandó elfogadni a kívülről érkező csoportok integrálódását, ha azok hajlandóak voltak azonosulni a többség által elfogadott viselkedési normákkal, és saját etno-kulturális jegyeik látha-

tatlanná váltak a közösség számára. A beolvastásnak ezen „asszimilatív” megközelítésével az a legnagyobb probléma, hogy ezzel a kívülálló stigmatizált tulajdonságai fennmaradnak. Másképpen fogalmazva, az egyének beolvastása lehetséges, de az őket meghatározó tulajdonságoké nem. A XX. század társadalmi és morális katasztrófáiból levonható tanulságok nyomán jelent meg a „beolvastás” egy szimmetrikusabb modellje, ahol már elegendő, ha a kívülről érkező elfogadja az őt befogadó ország morális és jogi kereteit, de azon belül megtarthatja az őt sajátosan jellemző, és másoktól megkülönböztető kulturális identitását. Ez az új megközelítés ugyanakkor a kölcsönös tanulásra való hajlandóságot is feltételezi, amely során nem egyedül a bevándorló, de a befogadó percepciói is változnak.

Az európai társadalmak kulturális integritására „veszélyt” jelentő bevándorlás hatásával a közelmúltban nagyszámú tanulmány foglalkozott. Közös bennük az a megfigyelés, mely szerint a második generációs migránsok beolvadása sokkal erőteljesebb az első generációs bevándorlókénál. Ebben kulcsszerepet játszik az oktatás, valamint a befogadó kultúra kisgyermekkortól érvényesülő hatása. Társadalomtudósok azt is megfigyelték, hogy a multikulturalizmus kontinens méretű elutasításának ellenére az egyes országok különböző szervei továbbra is a különbözőségek fenntartását segítő eljárásokat, és segélyezési politikát folytatnak.

A bevándorlásra adott érzelmi reakciók keveset árulnak el számunkra az objektív helyzetről, de a társadalmi szolidaritás állapotáról annál többet. Az, ahogyan a közösség a bevándorlásra reagál, a kollektív azonosságtudat kérdése. Kik vagyunk mi és kik nem? Kik ők és kik nem? A szociológiai elméletek nem igazán felkészültek rá, hogy szolidaritásról, vagy különbözőségről értekezzenek. A kortárs társadalmi elméletek szinte kivétel nélkül azt az álláspontot képviselték, hogy a felvilágosodás és a modernitás beköszöntével a gyűlölet, az előítéletek, az erőszak és kirekesztés mind semmivé foszlanak majd, és ha a mai társadalmakban mégis felütnék fejüket, az csak azt jelentheti, hogy az adott társadalom még nem ért a modernitás kívánatos fokára. Korunk szociológusainak egyöntetű véleménye az, hogy a megfelelő oktatás, a fejlődés, a jólét és a jobb jogi szabályozás mind a kívánt eredményhez vezetnek. Sajnos, egyértelműen kimondható, hogy távolról sem ez a helyzet.

A tapasztalat fájdalmasan világossá tette, hogy a szolidaritás igen-csak különböző módokon nyilvánulhat meg. A „primordiális” szolidaritás meghatározott csoportokhoz, helyekhez és hitekhez való lojalitást jelent. Ezek a kötődések központi szerepet játszanak az emberi társadalmakban, a kezdetektől fogva. A civil szolidaritás már egyetemesebb kötődések kialakulását eredményezi, és lehetőségként felmerül a tőlünk nyilvánvalóan különbözők elfogadásának lehetősége is. A különböző szolidaritási formák megfigyelése elengedhetetlen a különbözőség dinamikájának magyarázatához a mai társadalmakat tekintve.

A civil szolidaritás szentségként tiszteli az egyén autonómiáját, miközben ezzel párhuzamosan evidenciaként kezeli a kollektív morális felelősség érzésének meglétét is. De mi van akkor, ha valaki még nem része a civil térnek, mert még csak a küszöbéig (vagy addig se) jutott el? Mi van azokkal, akik nem állampolgárai az adott országnak, csak „vendégként” vannak jelen, netán illegálisan tartózkodnak az adott nemzet-állam területén?

A társadalmi emancipációt garantáló primordiális értékek és az ezeknek ellentmondó „hozott” értékek közötti konfliktus véres nyomot hagyott Európa XX. századának első felén. Az Európai Közösség és az azt követő Unió célul tűzte ki a civil szféra megerősítését. Szándéka szerint a nemzeti, etnikai, vallási és regionális kötődéseket alá kell rendelni egy egyetemes európai szolidaritásnak. A bürokratikus gépezet akadozásai és a politikum nem mindig hatékony és előremozdító működése mellett az „európai szuperállamnak” mégis sikerült viszonylagos belső békét teremtenie a kontinensen. Ez ugyanakkor nem szükségszerűen jelenti azt, hogy Európa civilizáltabbá vált volna azokkal szemben, akik kívülről próbálnak meg bejutni és letelepedni területén. Sőt, fennáll a veszélye annak, hogy Európa – amely most alsó szinten befogadó, jóléti államokat, míg felső szinten nemzetek feletti, viszonylagosan kozmopolita civil társadalmakat jelent – egyfajta erődítménnyé válik, amely csak a saját „falain” belül élőknek teszi lehetővé a szabad mozgást. Látható az is, hogy amint erre az erődítményre lesújt a globalizáció cunamija, társadalmi nyugtalanság lesz az eredmény.

A második világháború befejeződésével véget ért a gyarmatbirodalmak kora is. A népesség elöregedése Európában munkaerőhiányhoz ve-

zetett, melynek következtében nagyszámú, a kontinensen kívülről érkező bevándorló érkezett a demokratikus nyugati államokba. Érkezésükre politikai és gazdasági okok miatt volt szükség, nem pedig azért, mert maga az adott társadalom kívánta volna ezt. Németországnak, Ausztriának és Svájcnak képtelen segéd munkások tömegére volt szüksége gazdaságaik beindításához, míg Nagy-Britannia, Franciaország és Hollandia politikai okokból nyitotta meg határait a korábban saját gyarmatbirodalmukhoz tartozó országok polgárai előtt. A skandináv országokba pedig első sorban politikai, etnikai, vagy vallási üldözöttek érkeztek.

A hetvenes évek végére a helyzet megváltozott. A nyugat-európai gazdaságok talpra álltak és a kontinensen kívülről érkező munkaerő, illetve az egykori gyarmatlakók számára a kapuk nagyjából bezárultak. Jellemző, hogy míg az európai vendégmunkás idővel hazatért, addig az Európán kívülről érkezők nem. Hazatelepítésüket alkotmányos szabályok tették lehetetlenné, sőt családegyesítés címén rokonaik is szabadon telepedhettek le az adott állam területén. A bevándorlók társadalmi jelenlétét erősíti az a tény is, hogy családjaikban a befogadó országénál sokkal több gyermek születik. A politikai és gazdasági okokból letelepedéshez, illetve munkához jutó bevándorlóknak szembesülniük kell azzal a kérdéssel, hogy valóban a helyi civil társadalom tagjaivá válhatnak-e. Mivel a bevándorlók semmilyen szempontból (sem kulturálisan, sem vallásilag, sem világnézetiileg) nem hasonlítanak az őket befogadó nyugatiakhoz, Európa civil társadalmi számára nem maradt más megoldás, mint befogadóbbá válni és a sajátos nemzeti identitással szemben az egyetemes emberi értékekre helyezni a hangsúlyt. Az 1990-es évek derekáig úgy tűnt, e vállalkozás akár sikeres is lehet. A bevándorlókat számos program, oktatáspolitikai intézkedés segítette a beilleszkedésben, valamint a nyugati államok vezetői is nagyobb hangsúlyt helyeztek egy a nemzeti eszmét meghaladó multikulturális Európa megteremtésének kérdésére.

A 2000-es évek ugyanakkor fordulatot hoztak. Az USA ellen irányuló szeptember 11-i terrorista merénylet felszínre hozta a mélyben szunnyadó gyűlöletet, ami különböző mértékben ugyan, de végigsöpört Európa országain is. A multikulturalizmus csillaga leáldozott. Az iszlámmal szembeni ellenérzések nem csak civil, de politikai formát is öltöttek. Svájcban 2009-ben népszavazással akadályozták meg, hogy új

meccetek épülhessenek, 2011-ben pedig a francia kormány tiltotta be a csador állami iskolákban való viselését. Az általános közhangulat változását jelzik azok az Európa szintű felmérések is, melyek eredménye szerint az Unió lakosságának körében nagymértékben nőtt az idegenekkel szembeni ellenérzés. Az emberek, és a kormányok félni kezdtek, hogy az európai kultúrától oly idegen iszlám veszélyt jelent a közös identitás fenntartására. Többen kijelentették, hogy a multikulturalizmus (ami a jelenben gyakorlatilag szitokszóvá transzformálódott) ígérete, miszerint a társadalmi integráció lehetséges lenne a vallási és kulturális különbözőségek fenntartása mellett, nem más, mint üres frázis, hamis ígélet, egyszerű hazugság.

Jól látható, hogy a jelenlegi európai kormányok, politikai hovatarozásuktól függetlenül a társadalmi homogenitás megőrzése, a muszlim bevándorlók asszimilációja felé tolódtak. Igaz, az általuk újabban képviselt törekvésnek nem az asszimiláció, hanem a társadalmi integráció nevet adják, ám ez csupán játék a szavakkal.

Összefoglalva tehát az eddigieket, elmondható, hogy míg a XX. század utolsó évtizedei egy nemzetek és nemzeti karakterek felett álló globalizálódó Európa képét mutatta, addig a 2000-es évek már a beolvasztás módjának meghatározása körüli küzdelmekről szóltak. Európa társadalmainak megnyitása a muszlim bevándorlók előtt ellenállást váltott ki mind az elit, mind a tömegek részéről. Nyilvánvaló társadalmi és politikai harc indult a multikulturalizmus ellen, a nyugati demokráciák értékeinek – mely értékeknek az iszlám oly gyakran ellentmond – megóvása érdekében. Mindennek ellenére több tízmillió muszlim él Európában, és a realitás az, hogy számuk a jövőben is növekedni fog. Európa pedig rossz úton jár, ha ezt nem veszi figyelembe, és az iszlám bevándorlókat csak mint munkaerőt fogadja be, de nem hajlandó az általuk képviselt értékeket is befogadni. Európa csak akkor lesz képes demokratikus értékeit megtartani a mai globalizálódó világban, ha visszatér a multikulturalizmushoz és a számára idegen kultúrák megsemmisítése helyett inkább azok megismerésére törekszik.

Juhász Gergely Ákos

Magyarok Szlovákiában: a szlovák történelem része?

Šutaj, Štefan: Maďarská menšina na Slovensku v 20. storočí. Bratislava: Kalligram, 2012., 400 p.

Manapság gyakori az olyan monográfiák megjelenése, amelyekben egy-egy szerző legfontosabb tanulmányainak válogatását adják közre új kiadásban. Štefan Šutaj szlovák történész, egyetemi professzor ez év márciusában bemutatott új kötete is az ilyen munkák közé sorolható. A társadalomtudóst nem kell különösebben bemutatni a kisebbségi kérdések iránt érdeklődő magyar olvasó számára. Šutaj 2004 óta a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézetének Történeti Osztályát vezeti. Emellett többek között a kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem Történelem Tanszékének alapítója (2008), amelyet 2012-ig irányított. A magyar olvasó főként a Szlovák-Magyar Történész Vegyesbizottság szlovák felének elnökeként, valamint a csehszlovákiai magyarság második világháborút követő helyzetét bemutató, magyar nyelven is megjelent monográfiája alapján ismeri.¹

Az új kötet Šutaj tizenöt legfontosabb tanulmányának és előadásának a válogatása, melyek 1993 és 2010 között íródtak és a szlovákiai magyarság (1945 utáni) történetének és jelenkori helyzetének különféle aspektusait vizsgálják. Az írások három nagyobb tematikus egység köré szerveződnek. A két bevezető tanulmány a szlovákiai magyar kisebbség helyzetét, mint tudományos kutatási problematikát mutatja be, valamint a téma historiográfiáját tekinti át. A második blokkban, mely egyben a könyv legnagyobb részét adja, hét tanulmány foglalkozik a magyar kisebbség második világháborút követő helyzetével. A könyv utolsó harmadában pedig az elmúlt 20 év tudományos eredményeit összegzi a szerző, főként a történelmi emlékezet és a kollektív identitás témáját érintő történeti, szociológiai és politológiai elemzéseken keresztül. A monográfia a felhasznált forrásbázis és a szakirodalom feltüntetésén

¹ Štefan Šutaj: Magyarok Csehszlovákiában 1945-48 között. Budapest: Lucidus Kiadó, 2008., 291.